

2. De liberale partijen

Luc Pareyn en Joseph Tordoir

2.1. *Bibliografie*

- BOTS (M.). *Beknopte geschiedenis van de Liberale Partij*. Gent, 1989 (online op www.liberaalarchief.be).
- BOTS (M.), PAREYN (L.). *Bibliografie van de geschiedenis van het Belgisch liberalisme. Beknopte bio-bibliografie van liberale prominenten, 1830-1990*. Gent, 1992 (ook online onder de titel *De Blauwe Wie is Wie* (3.000 namen) op www.liberaalarchief.be).
- BRASSINNE (J.). Les libéraux et les problèmes bruxellois, 1945-1962, in *CH CRISP*, 1988, nr. 1219.
- BOUVEROUX (J.). *De partij van de burger. De verruiming van de Vlaamse liberalen*. Antwerpen, 1992.
- COPPENS (G.). *Repertorium van de universitaire thesissen met betrekking tot de geschiedenis van het liberalisme in België*. Gent, 1983.
- DE CLERCK (J.). *Histoire du Parti Libéral*. Brussel, 1975.
- DELWIT (P.), ed. *Libéralismes et partis libéraux en Europe*. Brussel, 2002.
- DESPY-MEYER (A.), ed. *Frère-Orban et le libéralisme politique*. Brussel, 1996.
- D'HOORE (M.). La Saga des Ducs. Naissance, vie et mort de l'expérience bicéphale du Parti Réformateur Libéral (1989-1992), in *Res Publica*, 1993, p. 1-56.

- D'HOORE (M.). Les libéraux et les élections communales (1895-1940): un état de la question, in *Les élections communales et leur impact sur la politique (1890-1970)*. Brussel, 1994, p. 165-179.
- D'HOORE (M.). Un aspect de l'organisation interne des partis politiques: le congrès libéral de 1932, in *BTNG*, 1993, p. 1-56.
- D'HOORE (M.). Du PLP-PVV au PRL-FDF, 1961-1997, in *CH CRISP*, 1997, nrs. 1554-1556.
- D'HOORE (M.). Le "paradoxe libéral". Essai d'analyse d'une évolution du PRL (1979-1997), in DELWIT (P.), DE WAELE (J.-M.), eds. *Les partis politiques en Belgique*. Brussel, 1997, p. 103-126.
- DE SCHUYTER (I.). *Geschiedenis van het Belgisch liberalisme, 1830-1987. Een selectieve bibliografie*. Gent, 1989.
- DIAGRE (D.), D'HOORE (M.). Les libéraux belges et la peur du rouge. Regards sur l'anticommunisme libéral (1919-1939), in DELWIT (P.), GOTOVITCH (J.), eds. *La peur du rouge*. Brussel, 1996, p. 99-117.
- GILAIN (A.). *Louis Michel. Portrait en coulisses*. Brussel, 1997.
- GILAIN (A.). *Didier Reynders. La face cachée de l'iceberg*. Brussel, 2007.
- GOORDEN (W.). *Willy De Clercq: een biografie*. Tielt, 2004.
- GOVAERT (S.). Du PLP-PVV au VLD, 1971-1995, in *CH CRISP*, 1995, nrs. 1501-1504. *Frans Grootjans aan het woord*. Gent, 1990.
- HASCAL (V.). *Libérale partij en PVV. Korte historiek der liberale familie in de twintigste eeuw*. Brussel, 1977.
- HASCAL (V.), DETAILLE (M.). Vingt ans de libéralisme en Wallonie et à Bruxelles. Du Parti Libéral au Parti Réformateur Libéral (1961-1980), in *Res Publica*, 1981, p. 345-358.
- HASQUIN (H.), ed. *Les libéraux belges*. Brussel-Loverval, 2006.
- HASQUIN (H.), VERHULST (A.), eds. *Het liberalisme in België. Tweehonderd jaar geschiedenis*. Brussel, 1989.
- Les libéraux de 1846 à 1896. De liberalen van 1846 tot 1996*. Brussel, 1996.
- POORTERMAN (J.). *Jean Rey nous parle*. Brussel, 1984.
- PREVENIER (W.). Het eigen gezicht van de liberale partij in Vlaanderen, 1961-1981, in *Ons Erfdeel*, 1982, p. 186-206.
- La réforme du parti libéral: naissance du Parti de la Liberté et du Progrès (PLP), in *CH CRISP*, 1961, nr. 125.
- Structures et évolution du "monde libéral" en Belgique, in *CH CRISP*, 1971, nr. 522.
- TORDOIR (J.). *Verhaegen. Président de l'Association Libérale et Union Constitutionnelle de Bruxelles*. Brussel, 1997.
- TORDOIR (J.). *Paul Janson (1840-1913): un libéral à la conquête du suffrage universel*. Brussel, 1999.
- TORDOIR (J.). *Henri Bergé. Un libéral schaarbeekois à l'origine de la Libre Pensée. Souvenirs et documents*. Brussel, 2000.
- TORDOIR (J.). *Roger Motz (1904-1964). Une figure du libéralisme belge et européen*. Brussel, 2004.
- TORDOIR (J.). *Jean Gol. Vingt ans de combat libéral*. Brussel, 2005.
- TORDOIR (J.). Le bleu des libéraux belges, in *Carnet du Centre Jean Gol*, 2009, nr. 2.

VANAUDENHOVE (S.), PAREYN (L.), eds. *Omer Vanaudenhove. Een bruggenbouwer*. Gent, 1996.

Op de lippen van Herman Vanderpoorten. Gent, 1987.

PREVENIER (W.), YSEBAERT (C.), PAREYN (L.), eds. *Vijftig jaar liberale praxis. Willy De Clercq vijfenzeventig jaar*. Gent, 2002.

VAN OFFELEN (J.). *Les libéraux belges contre Léopold III. Les débats secrets des partisans de l'abdication*. Brussel, 1988.

2.2. Historisch overzicht

Bij de liberalen mag men het eerst van een partijorganisatie spreken. In de jaren 1830 werden de vrijmetselaarsloges, onder impuls van Théodore Verhaegen, in de kiesstrijd ingeschakeld. De logeleden werden actief in liberale, maçonnieke kiesverenigingen. Vervolgens kwamen er kiesverenigingen tot stand die, losgekoppeld van de loges, reeds de kenmerken van echte partijformaties droegen. In 1846 werd door de Brusselse liberale kiesvereniging het plan opgevat alle Belgische liberalen te verenigen in een nationaal congres. Deze nationale liberale formatie zou organisatorisch slechts een zeer losse band tussen de verschillende lokale afdelingen tot stand brengen, doch zij zou hen wel een bindend partijprogramma aanbieden.

De liberale partij werd in de tweede helft van de 19^e eeuw geconfronteerd met een groeiende onenigheid tussen haar doctrinaire en haar progressieve vleugel. De meningsverschillen op het politieke en het sociale vlak resulteerden in de afscheuring van de progressieve liberalen. In 1887 werd de Progressistische Partij opgericht die samen met de socialisten ijverde voor de uitbreiding van het stemrecht. Toen het algemeen meervoudig stemrecht werd ingevoerd, streden zij verder voor het algemeen enkelvoudig stemrecht en de evenredige vertegenwoordiging. Toen dit laatste in 1899 gerealiseerd werd en het eerste niet, werd tussen socialisten en progressieve liberalen een wig gedreven. Daarna kwam het tot een verzoening tussen doctrinaire en progressieve liberalen.

Na de Tweede Wereldoorlog werden er in de liberale partij, in tegenstelling tot beide andere traditionele partijen, geen belangrijke hervormingen doorgevoerd. Nadat de ondertekening van het schoolpact in 1958 de impact van de levensbeschouwelijke factor in de Belgische politiek had gereduceerd, besloten de liberalen hun partij open te gooien voor de katholieken in de hoop aldus te evolueren tot een grote centrumformatie, gericht tegen travaillistische blokvorming. De liberale partij vormde zich hiervoor op 8 oktober 1961 om tot *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV) / *Parti de la Liberté et du Progrès* (PLP).

Ondanks het strikt unitaire standpunt dat de partij inzake de communautaire problematiek poogde te handhaven, stapelden de tegenstellingen tussen beide taalvleugels zich op. Vooral de Brusselse liberalen vertoonden tekenen van ontbinding. In 1969 trokken de Vlaamse liberalen zich terug uit de Brusselse PVV-PLP en richtten de *Blauwe Leeuwen* op. De Franstalige Brusselse liberalen die verwikkeld waren in een concurrentieslag met het *Front démocratique des Francophones* (FDF), scheurden in 1970 uiteen. De ene groep bleef behoren tot de nationale partij, de andere stichtte de *PLP de la Région Bruxelloise*. In 1971 werden binnen de nationale partij drie verschillende vleugels opgericht (een Vlaamse, Waalse

en Brusselse) die in 1972 elk eigen statuten en een eigen programma kregen. De dissidente Brusselse PLP-ers die voor de agglomeratieraadsverkiezingen van 1971 samen met het FDF waren opgekomen onder de naam *Rassemblement Bruxellois*, stichtten in 1973 de *Parti Libéral Démocratique et Pluraliste* (PLDP). In 1974 nam deze formatie de naam *Parti Libéral* aan. In 1975 smolten de Parti Libéral en de Brusselse PL weer samen. In 1976 stichtte de Waalse PLP, samen met een aantal afgescheurden uit de Rassemblement Wallon die zich uitspraken tegen een “collectivistisch Wallonië”, de *Parti des Réformes et de la Liberté de Wallonie* (PRLW). De nieuwe partij noemde zich Waals, federalistisch en pluralistisch. In 1979 kwam het tot een fusie tussen Waalse en Brusselse liberalen: de *Parti Réformateur Libéral* (PRL) was gevormd.

In september 1993 heeft het Uitvoerend Comité van de PRL officieel aanvaard om deel te nemen aan de oprichting van een federatie tussen de PRL en het FDF. Eind 1998, heeft de Federatie PRL-FDF besloten haar rangen te openen voor het MCC (*Mouvement des Citoyens pour le Changement*) van ex-PSC-voorzitter Gérard Deprez. In 1999 werden de eerste gemeenschappelijke congressen van die drie gefedereerde politieke formaties gehouden. In maart 2002 nam de Fédération PRL-FDF-MCC de naam *Mouvement Réformateur* (MR) aan.

In juni 1992 maakte de PVV-leiding, onder impuls van Guy Verhofstadt, haar voornemen bekend om over te gaan tot de oprichting van een nieuwe politieke partij op basis van haar oude structuren. Op het congres van 12 november 1992 werd de PVV officieel ontbonden. 's Anderendaags begon het oprichtingscongres van de nieuwe partij, de VLD (*Vlaamse Liberalen en Democraten, Partij van de Burger*). Verschillende personaliteiten van andere politieke families, meer bepaald de VU, sloten zich hierbij aan. In 2007 veranderde de partij haar naam in *Open VLD*.

In 1956 richtten de liberale partijen en studie- en vormingscentrum op, het *Paul Hymanscentrum*, belast met de verspreiding en de bestudering van de liberale doctrine. Sinds de splitsing van de partij is de uitwerking van politieke standpunten verschoven naar de respectieve studiediensten van de PVV, later VLD en de PRL. Op initiatief van de PRL werd in 1998 een nieuw studiecentrum opgericht, het *Institut Démocratique d'Etudes et d'Action Libérales* (IDEAL). Dit instituut publiceert werken die betrekking hebben op het liberalisme. In december 1994 werd op de basis van de Archives Libérales Francophones een nieuw studiecentrum opgericht, het *Centre Jean Gol* (www.cjg.be), voorgezeten door Didier Reynders, die tevens de voorzitter van de MR is.

2.3. *Archieven*

Het Liberaal Archief te Gent (www.liberaalarchief.be) bewaart heel wat archiefmateriaal betreffende de liberale partijen. We vinden er, naast congresdocumenten (van 1846 tot heden, online op www.liberaalarchief.be), vooral de verslagen van het partijbureau van 1927 tot 1972 (waarvoor een thematische klapper werd opgesteld, ook online op die website), evenals een representatieve verzameling verkiezingspropaganda vanaf 1945. Het Liberaal Archief heeft ook verslagboeken van een aantal plaatselijke afdelingen bewaard, waarvan sommige

teruggaan tot de 19^e eeuw (Deinze, 1857-1901; Ninove, 1857-1963; Kortrijk, 1861-1919; Brussel, 1846-1900, enz.).

DE COSTER (G.). *Het inventariseren van archieven van verenigingen die verwant zijn aan een politieke partij. Casus: het archieffonds van een aantal liberale verenigingen met zetel in het Antwerps liberaal huis*. Brussel, onuitgegeven eindverhandeling VUB, GGS Archivistiek, 1995.

De Brusselse liberale partijen. Inventaris van de stukken bewaard op het Liberaal Archief [1841-1848]; 1856-1921. Gent, 2006 (online op www.liberaalarchief.be).

De studie van De Coster biedt een inventaris van verschillende archieven, gekend als het “archief van de Antwerpse pvv”. Met betrekking tot de belangrijkste archiefvormer, de pvv-arrondissementfederatie Antwerpen, werd enkel een structuurstudie geproduceerd. Dit alles bevindt zich in het Liberaal Archief.

Het Liberaal Archief herbergt ook reeksen congresverslagen van de pvv-jongeren (1956-nu). Daar kunnen de voorbereidende congresdocumenten aan toegevoegd worden, notulen van vergaderingen, en wat de jaren 1979-1982 betreft, allerhande verslagen (onder meer van de beleidsorganen). Het Liberaal Archief herbergt tot slot nog briefwisseling en verslagen afkomstig van de pvv-jongeren arrondissement Antwerpen. De Service des Archives van de ULB bewaart bescheiden (processen-verbaal, correspondentie en ledenlijsten) van de Association Libérale et Constitutionnelle d’Anvers betreffende de periode ca. 1876-1950.

Bescheiden betreffende de liberale partijen vond men voor 1995 ook in het Paul Hymanscentrum. Een voormalige partijmedewerkster verzamelde de processen-verbaal van het Bestendig Comité en van de Landsraad, grosso modo voor de periode 1927-1961. Verder bevat dit bestand onder meer de congresverslagen, de verslagen van bepaalde commissies opgericht in de schoot van de partij evenals verslagen van de vergaderingen van de voorzitters en secretarissen van de federaties. Zie hierover:

SMETS (E.). Het archief Paquier. Het archief van de Liberale partij (1927-1973) bewaard op het Paul Hymanscentrum, in *Liberalisme. Driemaandelijksse publicatie van de liberale familie*, 1993, p. 103-111.

Op initiatief van PRL-voorzitter Jean Gol werden in 1995 de “Archives Libérales Francophones du Centre Paul Hymans” (ALF) opgericht. Deze vzw heeft tot doel het historisch patrimonium van de liberale familie te bewaren, meer bepaald in Franstalig België. Ze heeft het geheel van de bestanden overgenomen die bewaard werden in het Centre Paul Hymans. In december 2004 nam het Centre Jean Gol de archivalistische activiteiten van de Archives Libérales Francophones over. Het nieuwe centrum bewaart onder meer een deel van de archieven van de ministers Jean Gol, André Damseaux en Jacques Van Offelen, alsook de archieven van de leidende instanties van de PL, de PLP, de PRLW, de PRL en de MR (die reeksen zijn echter niet volledig). Ook volgende documenten worden er bewaard: een belangrijk deel van de archieven van de Association Libérale van het arrondissement Brussel (vanaf het einde van de 19e eeuw) en van dat van Luik; de registers met processen-verbaal van de Fédération Progressiste van Paul Janson (vanaf de oorsprong tot de periode vlak na de Eerste Wereldoorlog);

tal van liberale kranten van de 19e eeuw; vlaggen; enz. De inventarissen van de geklasseerde bestanden zijn raadpleegbaar op www.cjg.be. Betreffende het Brusselsse fonds, zie onder meer:

VAN GOIDSENHOVEN (G.). *Archives de la Régionale PRL de Bruxelles*. Brussel, 1998.

2.4. Publicaties

2.4.1. Periodieke publicaties

Marcel Bots publiceerde registers op verschillende liberale tijdschriften uit de 19e eeuw, die stricto sensu geen “partij”-organen waren:

BOTS (M.). *Bibliografie van liberale tijdschriften. Revue nationale de Belgique (1839-1847) et La Flandre Libérale (1847-1848). Revue trimestrielle (1854-1868). Revue de Belgique (1869-1914). Le Flambeau (1918-1976)*. Gent, 1994-1996, 5 dln. (online op www.liberaalarchieef.be).

Ambtelijke mededelingen van de Liberale Partij / Bulletin officiel du Parti Libéral. Brussel, 1945-1946.

Tijdschrift voor informatie en documentering. Bulletin périodique d'information et de documentation. Brussel, 1948-?.

Liberaal leven. Vie libérale. Brussel, 1959-1960.

Interdoc PVV. Documentatieblad uitgegeven door de nationale zetel van de PVV. Interdoc. PLP. Feuilles documentaires édités par le siège national du PLP. Brussel, 1962-1964.

Demain politique. Brussel, 1962-1968.

PVV-Magazine. Brussel, 1975-1982.

Ledenblad.

Vrij. Brussel, 1982-1993.

Nieuwsbrief.

Liberale telex. Brussel, 1983-1992.

Liberale Cahiers. Brussel, 1982-?.

Standpunten van de PVV ten opzichte van actuele problemen. Product van de PVV-studiedienst.

De Burgerkrant. Brussel, 1992-2004.

Nieuwsbrief. Brussel, 1992-1995.

Maandelijkse ledenpublicaties van de VLD.

Liberté. Brussel, 1992-2003.

Officieel orgaan van de PRL, uitgegeven door de VZW La Pensée Libérale.

MR-Actu. Brussel, 2003-2005.

Officieel orgaan van de MR.

MR Mag. Brussel, 2005-. (ook online op www.mr.be).

PRL Téléx. Brussel, 199?-1997.

PRL Courrier. Brussel, 1980-?.

De websites van de huidige liberale partijen zijn www.openvld.be en www.mr.be.